वीतंसः, पुं, (विशेषेण बहिरेव तस्यते भूष्यते इति। वि+तंस+घञ्। "उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम्।" ६।३।१२२। इति दीर्घः।) ऋगपक्षिणां बन्धनोपकरणम्। इत्यमरः॥ ऋगपक्षिणां विश्वासहेतोः प्रावरणम्। इति मेदिनी। से, ४०॥

वीतः, त्रि, (विशेषेण इति स्म। वि+इण्+क्तः।) शान्तः। इति हेमचन्द्रः॥ गतः। विपूर्व्वे नघातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नमिदम्॥ (यथा, रघौ। ५।२।

"स न्यस्यमे वीतहिरण्मयत्वात्
पात्रे निधायार्घ्यमनर्घशीलः॥")

वीतदम्भः, त्रि, (वीतस्त्यक्तो दम्भो येन सः।) त्यक्तदम्भः। तत्पर्य्यायः। अवस्कन्दः २। इति जटाधरः॥

वीतनः, पुं, शकपार्श्वद्वयम्। यथा, हेमचन्द्रे।

"शकस्तु कन्धरामध्यं शकपार्श्वौ तु वीतनौ॥"

वीतभयः, पुं, (वीतं भयं यस्य यस्माद्वा।) विष्णुः। यथा,—

"अक्रूरः वेश्मलो दक्षो दक्षिणः क्रमिणांवरः।
विद्वत्तमो वीतभयः पुण्यश्रवणकीर्त्तनः॥"

इति तस्य सहस्रनामस्तोत्रम्॥

वीतरागः, पुं, (वीतो रागो विषयवासना यस्य।) बुद्धः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ विगतरागे, त्रि। यथा,—

"दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः।
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते॥"

इति भगवद्गीता॥

(यथा च महाभारते। १२। ३४६। ४७।

"वीतरागश्च पुत्रस्ते परमात्मा भविष्यति।
महेश्वरप्रसादेन नैतद्वचनमन्यथा॥")

वीतशोकः, पुं, अशोकवृक्षः। इति शब्दमाला॥ (वीतः शोको यस्मात्। अशोकाख्यां तत्पानेन शोकनाशकत्वात्तस्य तथात्वम्। तथा च तिथितत्त्वे।

"त्वामशोक हराभीष्ट मधुमाससमुद्भव।
पिबामि शोकसन्तप्तो मामशोकं सदा कुरु॥"

विगतः शोको यस्य।) विगतशोके, त्रि। (यथा, महाभारते। ३। १७३। १०।

"सर्व्वकामगुणोपेतं वीतशोकमनामयम्॥")

वीतिः, स्त्री (वयनमिति। वी+क्तिन्।) गतिः। दीप्तिः। (यथा, गो० रामायणे। २। १००। ४७।

"सुवर्णवीतिप्रतिमाः पद्मकिञ्जल्कसप्रभाः।
दिव्या विभ्रति साहस्राः कुबेरप्रहिताः स्त्रियः॥")

प्रजननम्। अशनम्। घावनम्। इति मेदिनी। ते, ५६॥ (पानम्। यथा, ऋग्वेदे। ७।६८।२।

"प्रवामन्धांसि मदान्यस्मरं गन्तं हविषो
वीतये मे॥"

"हविषो वीतये पानाय।" इति तद्भाष्ये सायणः॥ प्राप्तिः। यथा, ऋग्वेदे। ३। १६। ४।

"स नः शर्म्माणि वीतयेऽग्नियेच्छतु शन्तमा॥"

"वीतये सम्भजनाय अग्निहोत्रादिकर्म्म प्राप्तयेम्।" इति तद्भाष्ये सायणः॥ यज्ञः। यथा, ऋग्वेदे। ८। १। ४।

"अध्वर्यमहानां देवानां वीतिमन्धसा॥"

"वीतिं यज्ञं अन्धसा घानाद्यन्नेन सह अध्वर्यं अभिगच्छ।" इति तद्भाष्ये सायणः॥)

वीतिः, पुं, घोटकः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ७। ३७७।

"अस्मिंस्तु वीतिमारूढे वीतिहोत्रसमे नृपे।
कस्मातो च तदीयानां तुरगानामिव शङ्कि-
णाम्॥")

वीतिहोत्रः, पुं, (वी गतिकान्त्यसनखादनेषु+कर्म्मणि क्तिन्। वीतिः पुरोडाशादिः हूयते अस्मिन्निति। "हुयामाश्रुभसिभ्यस्त्रन्।" उणा० ४। १६७। इति त्रन्। अथवा वीतये पानाय होत्रं हव्यं यस्य।) अग्निः। इत्यमरः॥ सूर्य्यः। इति मेदिनी। ते, २६७। (यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ७। ३७७।

"अस्मिंस्तु वीतिमारूढे वीतिहोत्रसमे नृपे॥"

प्रियव्रतपुत्रान्यतमः। यथा, भागवते।५।१।२५।

"अग्निध्रेध्मजिह्वयज्ञबाहुमहावीरहिरण्यरेतो
घृतपृष्ठसवनमेधातिथिवीतिहोत्रकवय इति
सर्व्व एवाग्निनामानः॥" राजर्षिभेदः। यथा, महाभारते। ७। ६८। १०।

"रथोवाहान् वीतिहोत्रान् त्रिगर्त्तान् मार्त्ति-
कावतान्॥"

हैहयवंशीयराजविशेषः। यथा, हरिवंशे। ३३। ५०।

"तेषां कुले महाराज हैहयानां महात्मनाम्।
वीतिहोत्रः सुजातश्च भोजाख्यवन्तयः
स्मृताः॥"

त्रि, प्राप्तयज्ञः। यथा, ऋग्वेदे। १।८४।१८।

"कस्ते देवा आवहानाशु होम-
को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः॥"

"वीतिहोत्रः प्राप्तयज्ञः। * * *। वीतिहोत्रः वीगत्यादिषु अस्मात् कर्म्मणि मन्ते वृषेत्यादिना क्तिन् स चोदात्तः। होत्रं होमः हुयामाश्रुभसिभ्यस्त्रन् इति त्रन्प्रत्ययः। वीतिः प्राप्तो होमो येन बहुव्रीहौ पूर्व्वपदप्रकृतिस्वरत्वम्॥" इति तद्भाष्ये सायणः॥ कान्तयज्ञः। यथा, ऋग्वेदे। २। ३८। १।

"नूनं देवेभ्यो विहिधाति रत्न-
मथाभजद्वीतिहोत्रं स्वस्तौ॥"

"वीतिहोत्रं कान्तयज्ञं यजमानं स्वस्तौ अविनाशे क्षेमे वा अभजद्भागिनं करोतु।" इति तद्भाष्ये सायणः॥)

वीथिः, स्त्री, (विथ्यतेऽनया। विथ+इगुपधात् किदितीन्। बाहुलकाद्दीर्घः।) वीथी। यथा,—

"पङ्क्तिवर्त्मगृहाङ्गेषु वीथिर्वीथी च वीथिका।"

इति रत्नकोषः॥

(यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ३। ३६२।

"तद्दिना नगरं कुत्र पवित्राः सुलभा भुवि।
सुभगाः सिन्धुसम्भेदाः क्रीडावसथवीथिषु॥"

वर्त्मांथ यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ३। ३०७।

"चिरं खलु खिलीभूताः कृतकृत्यस्य वीथयः।
धीर त्वयैव न त्वासु सञ्चारो यदि दृश्यते॥")

वीथिका, स्त्री, (वीथिरेव। स्वार्थे कन् ततष्टाप्।) वीथिः। इति शब्दरत्नावली॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ७३। ३०।

"अस्ति दक्षिणदिक्प्रान्ते ग्राहवो जन्ममूरिव।
पिहिताकां घनश्यामा तमालवनवीथिका॥")

वीथी, स्त्री, (वीथि+वा ङीष्।) पङ्क्तिः। यज्ञाङ्गम्। (यथा, हरिवंशे। ८३। १८।

"तावद्युभौ सवचनौ जन्मतुर्म्मोक्षकारणात्।
वीथीं माल्यापणानां वै गन्धाद्यातौ दिवाविव॥")

नाट्यरूपकः। वर्त्म। इति मेदिनी। थे, ११॥ (यथा, महाभारते। ५। ५१। ३२।

"वीथीं कुर्व्वन् महाबाहुर्व्रीवयन् मम वाहि-
नीम्।
कृत्यन्निव गदापाणिर्युगान्तं दर्शयिष्यति॥"*।)

अथ वीथी।

"वीथ्यामेको भवेदङ्कः कश्चिदेकोऽत्र कल्प्यते।
आकाशभाषितैरुक्तैश्चित्रां प्रयुक्तिमाश्रितः॥
स्वयवेद्भूरि शृङ्गारं किञ्चिदन्यान् रसानपि।
सुखनिर्व्वहणे सन्धी अर्थप्रकृतयोऽखिलाः॥
कश्चिदित्युत्तमो मध्यमोऽधमो वा शृङ्गारबहुल-
त्वाद्वास्याः कैशिकीवृत्तिबहुलत्वम्॥ *।
अस्याश्चयोदग्राङ्गानि निर्द्दिशन्ति मनीषिणः।
उद्घात्यकावलगिते प्रपञ्चस्त्रिगतं छलम्॥
वाक्केलिधिवले गण्डमवस्यन्दितनालिके।
असत्प्रलापव्याहारशब्दवानि च तानि तु॥*॥
तत्रोद्घात्यकावलगिते प्रस्तावनाप्रस्तावे सोदाहरणं लक्षिते॥ *।
मिथोवाक्यसमुद्भूतं प्रपञ्चो हास्यलक्षणः॥
यथा, विक्रमोर्व्वश्याम्। वङ्कभीरुविदूषकयोरन्योन्यवचनम्। *।
त्रिगतं स्यादनेकार्थयोजनं श्रुतिसाम्यतः॥
यथा। तत्रैव राजा।
सर्व्वक्षितिभृतां नाथ दृष्टा सर्व्वाङ्गसुन्दरी।
रामा रम्ये वनान्तेऽस्मिन् मया विरहिता त्वया॥
नेपथ्ये तत्रैव प्रतिशब्दः राजा कथं दृष्टेत्याह।
अत्र शब्दवाक्यमेवोत्तरवाक्यत्वेन योजितम्।
नटादित्रितयविषयमेवेदमिति कश्चित्॥ *।
प्रियाभेदप्रियैर्व्वाक्यैर्विलोभ्य च्छलनात् छलम्।
यथा, वेण्यां भीमार्ज्जुनौ।
कर्त्ता द्यूतच्छलानां जतुमयशरबोद्दीपनः
सोऽभिमानी
राजा दुःशासनादेर्गुरुरनुजशतस्याङ्गराजस्य
मित्रम्।
कृष्णाकेशोत्तरीयव्यपनयनपटुः पाण्डवा यस्य
दासाः
क्वास्ते दुर्य्योधनोऽसौ कथयतु न रुषा द्रष्टु-
मभ्यागतौ स्वः॥
अन्यं त्वाहुश्छलं किञ्चित् कार्य्यमुद्दिश्य कस्य-
चित्।